

UNIVERSITATEA „BABEȘ – BOLYAI”

CLUJ – NAPOCA

FACULTATEA DE BIOLOGIE

ȘCOALA DOCTORALĂ DE BIOLOGIE INTEGRATIVĂ

**Cunoștințe ecologice tradiționale și adaptări bio-culturale în comuna Ieud,
o străveche așezare din Țara Maramureșului.**

- Rezumatul tezei de doctorat -

Student-doctorand:

Ivașcu Cosmin Marius

Conducător științific:

Prof. dr. Laszlo Rakosy

Cluj-Napoca

2018

Cuprins

Introducere 4

CAPITOLUL I 8

- 1.1. Importanța studiului 8
- 1.2. Surse ale documentării și metode de cercetare 10
- 1.3. Considerații generale asupra relației natură și cultură, de la antagonism la sinergism 12
- 1.4. Ecologia umană și ecologia culturală. Origine, interferențe, asemănări și delimitări. 15
- 1.5. Cunoașterea mediului înconjurător, de la etnoștiință la știința modernă. Similarități și diferențe 18
- 1.6. Etnoștiința ca disciplină științifică de cercetare 19
- 1.7. Cunoștințele ecologice tradiționale un concept holistic. Locul lor între abordările antropologice și importanța pentru științele naturii 23
 - 1.7.1. Importanța cunoștințelor ecologice tradiționale pentru biologia conservacionistă și pentru demersurile transdisciplinare și culturale 26
 - 1.7.2. În loc de concluzii: caracteristicile de bază ale cunoștințelor ecologice tradiționale 30

CAPITOLUL II 32

- 2.1. Simeon Florea Marian, precursor al etnobiologiei românești 32
- 2.2. Grigore Antipa, etnobiolog, cercetător al pescuitului tradițional și precursor al managementului adaptativ 35
- 2.3. Simion Mehedinți, întemeietorul geografiei române moderne, precursor român al ecologiei culturale 38

CAPITOLUL III 41

- 3.1. Munții și importanța lor în societatea maramureșeană de-a lungul veacurilor 41
- 3.2. Pădurile și importanța lor în societatea maramureșeană. De la folosire devălmașă la constituirea posesoriatelor 46
- 3.3. Geneza peisajului natural - cultural 55

CAPITOLUL IV 71

- 4.1. Cadrul natural al comunei Ieud 71
- 4.2. Date istorice și demografice asupra vechimii așezării și a comunității 78
- 4.3. Caracterizarea antropo – fizică a populației 86

4.4. Cunoștințele etnobotanice. Plantele și rolul lor în viața comunității locale	88
4.5. Cunoștințele etnozologice. Nomenclatura locală, clasificarea, percepția și credințele despre faună	120
4.6. Gospodărirea tradițională a fânețelor	158
4.7. Interdependența dintre agricultură și păstorit. Sistemul celor trei mejde	175
4.8. Cunoștințe ecologice tradiționale despre păduri. Percepția și folosința speciilor lemnoase	205
CONCLUZII	231
BIBLIOGRAFIE	237
Izvoare inedite	237
Lucrări speciale și generale	237
ANEXE	250

Cuvinte cheie: Cunoștințe ecologice tradiționale, ecologie culturală, etnobotanică, etnozologie, percepția naturii, agricultură, păstorit, economie rurală tradițională, Maramureș, Valea Izei, comuna Ieud, biodiversitate, păduri, peisaj natural - cultural,

Introducere

Studiul de față își propune să analizeze relația om-natură dintr-o perspectivă științifică, printr-un studiu de caz în care vom analiza cum percepe și cum se raportează la mediul înconjurător și resursele acestuia, o comunitate rurală din Țara Maramureșului, angajată în activități tradiționale de subzistență. Demersul se realizează din perspectiva ecologiei umane contemporane, mai precis a unei ramuri a acesteia numită ecologie culturală.

Cadrul teoretic al analizei landschaftului natural-cultural al Țării Maramureșului este realizat cu ajutorul unui concept fundamental al ecologiei culturale: *cunoștințe ecologice tradiționale*. Societățile pre-industriale și tradiționale, fie din Europa sau ale celorlalte continente, au încercat printr-o serie de mecanisme culturale să folosească resursele mediului înconjurător într-o manieră sustenabilă, care să limiteze efectele negative ale activităților umane. Utilizarea sustenabilă a resurselor s-a realizat printr-o serie de prescripții, obiceiuri, credințe și instituții prin care comunitatea controla accesul la acestea, fapt care a condus în același timp și la conservarea lor pentru generațiile viitoare. Aceste credințe, prescripții, obiceiuri se regăsesc laolaltă sub conceptul de *cunoștințe ecologice tradiționale*, realizând integrarea propriu-zisă a omului la natura înconjurătoare acestuia.

Chiar dacă subiectul abordat pare unul abstract, predispus mai mult spre speculație decât spre cercetarea concretă a unor fapte și fenomene date, din contră, aceste cunoștințe sunt cât se poate de practice și empirice, reprezentând experiența milenară dobândită și transmisă din generație în generație, prin contactul direct dintre om și natură (Berkes, 2008).

Acest demers este unul de proximitate și acută actualitate, deoarece crizele ecologice contemporane conduc la ideea că relația natură-societate umană de-a lungul veacurilor a fost una exclusiv conflictuală. Reprezentarea conflictuală și în totală opoziție a societății umane față de natură este apanajul societății contemporane industriale, fiind rodul unei ideologii mecaniciste asupra naturii, ce își are originea în secolul luminilor (Berkes, 2008).

Vom încerca să analizăm evoluția relației om-natură în ultimi 300 de ani pentru a surprinde momentul și cauzele care au dus la schimbarea raportului om-natură și a mentalității acestuia în spațiul maramureșan.

CAPITOLUL I

Considerații teoretice și metodologice

Studiul nostru interdisciplinar a urmărit o serie de obiective de natură empirică, epistemologică (istoria științei) dar chiar și unele aspecte ontologice (relația omului cu natura). Dintre acestea amintim:

- Deoarece numeroși oameni de știință sunt refractari sau au rezerve față de existența cunoștințelor ecologice tradiționale în cadrul comunitățile rurale europene, ne-am propus să confirmăm sau să infirmăm această ipoteză.
- Cum percepe mediul înconjurător și elementele acestuia o comunitate umană angajată în activități tradiționale de subzistență. În ce măsură această reprezentare culturală a naturii diferă sau este asemănătoare cu cea științifică.
- Existența unor credințe, atitudini sau idei în universul conceptual al comunității, care pot fi cu succes integrate demersurilor de conservare a naturii.
- Rolul cunoștințelor ecologice tradiționale și a practicilor aferente în geneza și menținerea lanșafturilor natural-culturale cu biodiversitate remarcabilă.

Cunoștințele ecologice tradiționale sunt practic un sistem de cunoștințe locale prin intermediul cărora societățile tradiționale (în special) se adaptează mediului înconjurător prin procedee socio-culturale, realizând un echilibru dinamic cu mediul înconjurător și o gospodărire sustenabilă a resurselor. Realizarea acestui echilibru și folosirea sustenabilă a resurselor, a fost o necesitate, comunitatea locală depinzând de resursele naturale, nu doar pentru satisfacerea unor nevoi imediate, ci mai ales pentru a-și asigura subzistența pe lungi perioade de timp (Berkes, 2008; Menzies & Butler, 2006).

Pentru a dovedi existența acestor cunoștințe dar și rolul lor în desfășurarea activităților economice tradiționale în satul românesc am realizat un studiu de caz în comuna Ieud din județul Maramureș. Comuna Ieud fiind o veche așezare din Țara Maramureșului, atestat pentru prima oară în secolul al XIV-lea ca sat de cneji privilegiați (Popa, 1997), iar acum renumită mai ales pentru cele două biserici de lemn existente aici. Majoritatea ieșirilor pe teren au fost efectuate în perioada 2014-2016, totalizând aproximativ 79 de zile petrecute alături de experții locali din comună. Ulterior au mai fost efectuate unele ieșiri pe teren în anii 2017 și 2018.

Metoda principală de cercetare a fost interviul semistructurat, alături de observația participativă dar și interviul liber. Pentru a urmări modificările antropice în structura landşaftului natural pe lângă analiza hărților militare habsburgice disponibile pe internet (www.mapire.eu), am efectuat și deplasări la Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Maramureș din Baia Mare pentru a analiza harta cadastrală din secolul XIX a satului Ieud (*Satu Joudu in Ungaria. Comitatul Maramuresiu. Deregatoria de contribuțiune Viseulu de susu 1863; Fond prefectura județului Maramureș. Hărți cadastrale*).

Studiul cunoștințelor ecologice tradiționale debutează cu cercetarea etnobiologică (Berkes, 2008) care corespunde cu identificarea și clasificarea speciilor vegetale și animale cunoscute de către o comunitate. Ulterior cercetarea se continuă cu analiza unor adaptări bioculturale sau activități economice tradiționale (în cazul nostru agricultură, păstorit și lucru la pădure), activități care corespund nivelului al doilea al cunoștințelor ecologice tradiționale (sistemele tradiționale de gospodărire a resurselor). Nivelul al treilea, implică analiza instituțiilor tradiționale care realizează gospodărirea resurselor, corespundentul căreia în satul tradițional românesc este obștea sătească, care organiza activitățile agricole și pastorale. În comuna Ieud, până înainte de 1948 a existat și un composesorat, o altă instituție tradițională care funcționa asemenea obștei sătești și care realiza gospodărirea pădurilor satului și a pășunilor montane din Munții Maramureșului. Ultimul nivel al cunoștințelor ecologice tradiționale este reprezentat de concepția despre lume a comunității (Weltanschauung) care este determinată de credințele, legendele, preceptele etice și religia comunității.

Studiul cunoștințelor ecologice tradiționale a debutat geografic pe continentul nord-american pe la începutul anilor '80 (Berkes, 2008), în prezent acest concept stârnește și interesul

cercetătorilor europeni, iar numeroase studii recente au demonstrat existența și folosirea acestor cunoștințe în cadrul activităților tradiționale de subzistență de către comunitățile rurale din România și alte zone din SE Europei (Babai & Molnár, 2014; Iuga, 2016; Ivașcu & Rakosy, 2016; Ivașcu și colab., 2016; etc.).

Interesul față de cunoștințele ecologice tradiționale este în continuă creștere în lumea științifică contemporană, chiar și în Europa unde Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură (UNESCO) a organizat un workshop la Paris în 2016, finalizat cu lansarea unui volum dedicat cunoștințelor tradiționale ecologice din Europa și Asia Centrală (Ivașcu & Rakosy, 2016).

Cunoștințele ecologice tradiționale aduc numeroase informații în probleme de filozofia științei sau epistemologie, iar principalele lor caracteristici sunt aspectele: cumulativ, dinamic, integrativ, istoric, local, holistic, moral și spiritual (Menzies & Butler, 2006). Astfel cunoștințele ecologice tradiționale devin o sursă de primă importanță pentru informații legate de geneza și istoria unor peisaje natural-culturale cu biodiversitate remarcabilă. În prezent, la nivel global se urmărește integrarea acestor cunoștințe în cadrul managementului adaptativ al resurselor biologice.

Dimensiunea spirituală, prin existența unor credințe și atitudini conservacioniste în cultura locală a unor societăți tradiționale (în cazul nostru cultura tradițională românească) poate conduce la dezvoltarea unei noi etici a mediului, fapt care se realizează în mod curent în S.U.A. și Canada.

Cunoștințele tradiționale au o importanță deosebită pentru numeroase de domenii științifice, începând cu politicile sociale și continuând cu managementul ariilor protejate.

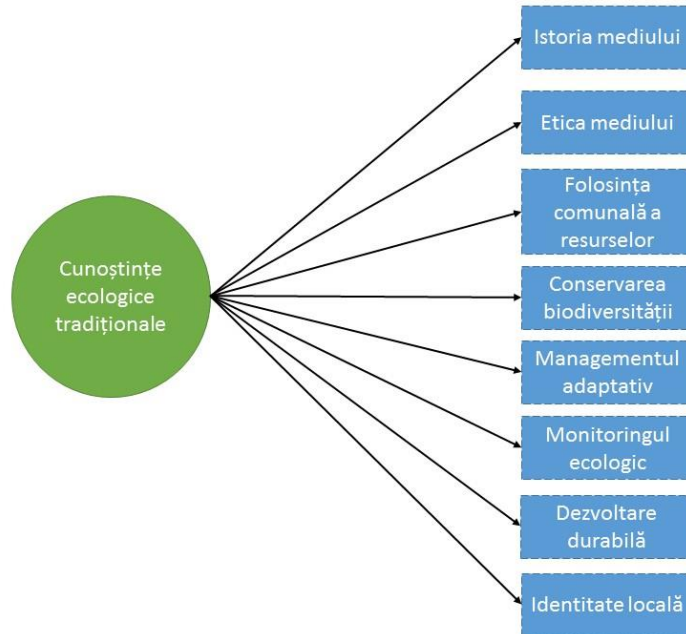


Fig. 1 Contribuțiile cunoștințelor ecologice tradiționale pentru alte domenii din cadrul științelor biologice și sociale.

CAPITOLUL II

Precursori români ai etnobiologiei și ecologiei culturale

Faimosul folclorist Simion Florea Marian, unul din cei mai importanți cercetători ai culturii populare românești, a fost în același timp și un pionier al etnobiologiei românești. Lucrările sale referitoare la nomenclatura populară, credințe, legende și alte elemente foclorice legate de păsările (Marian, 1883) și insectele (Marian, 1903) prezente în fauna României, sunt neegalate nici chiar la nivel european. Aceste lucrări au contribuit în mod hotărâtor la dezvoltarea nomenclaturi științifice românești pe baza celei populare. Marian a fost și un cercetător al etnobotanicii românești, voluminosul manuscris legat de această temă a fost recent publicat în trei volume (Marian, 2008 – 2010).

Savantul Grigore Antipa este un alt mare pionier al etnobiologiei românești, fiind primul cercetător român care a adunat sistematic nume populare ale peștilor, diferitelor habitate sau termeni populari referitori la hidrografie (Antipa, 1909; Antipa, 1916). A profesat o concepție revoluționară și foarte modernă privitoare la cultura poporului, militând pentru urgenta adunare a

cunoștințelor populare din toate domeniile (agricultură, pomicultură, pescuit, silvicultură etc.) (Antipa, 1916). Iar prin măsurile aplicate în lunga sa activitate de organizator al pescăriilor statului sau cele propuse în multe din lucrările sale cu caracter bio-economic, Antipa este și un precursor al managementului adaptativ al resurselor biologice la nivel european.

Geograful Simion Mehedinți a fost un precursor român al ecologiei culturale. Prin numeroasele sale studii antropogeografice și etnografice, S. Mehedinți a urmărit influența mediului geografic asupra unor grupuri umane, dar și adaptarea acestora la natură prin intermediul culturii și a civilizației.

CAPITOLUL III

Elemente de ecologie istorică și istoria mediului privitoare la Țara Maramureșului

3.1. Munții și importanța lor în societatea maramureșeană de-a lungul veacurilor

În acest subcapitol este urmărită importanța munților pentru societatea maramureșeană de-a lungul veacurilor. Inițial munții erau proprietatea obștilor satești din regiune, iar ulterior aceștia devin proprietatea nobililor din cadrul comunităților satești. Pendularea pastorală spre pășunile montane reprezintă principala metodă prin care munții sunt exploatați de către comunitățile rurale. Motiv pentru care conflictele pentru aceste munți și pășunile acestora au fost foarte numeroase între satele maramureșene, dar și între acestea și satele de pe Valea Someșului care aparțineau de Districtul Săsesc al Bistriței.

3.2. Pădurile și importanța lor în societatea maramureșeană. De la folosire devălmașă la constituirea posesoriatelor

Pădurea reprezintă ecosistemul cu cea mai mare importanță istorică și culturală a poporului român. Pe lângă rolul jucat în etnogeneză sau cel militar, pădurea a asigurat o serie de nevoi economice de bază ale satului tradițional românesc cu tendințe autarhice (materie primă, vânat, păstorit etc.) dar și culturale (sacralitatea unor arbori etc.). În evul mediu pădurile erau folosite în comun de către obștile satești, în secolul XVII sunt amintite numeroase păduri ca proprietate a unor nobili locali, a unor magnați sau a Fiscului. Tot în secolul XVII documentele consemnează o serie de măsuri de protecția a pădurilor de stejar și gorun (Ardelean, 2012). Este

posibil ca organizarea pe composesorate a satelor să fi debutat în secolul XVIII sub influența administrației habsburgice. În Maramureș au existat două tipuri de composesorate, composesoratele nobile care se aflau în marea majoritate a satelor românești, și composesoratele urbariale aflate în comunele de iobași unde un proprietar feudal le acorda iobagilor anumite drepturi de folosință a pădurilor și pășunilor (Iuga, 1936). În sistemul de organizare composesorală toți locuitorii unui localități erau în același timp composesori ai pădurilor și pășunilor montane care aparțineau satului respectiv (Iuga, 1936).

3.3. Geneza peisajului natural - cultural

Prezența umană pe teritoriul Maramureșului datează din neolitic. În epoca bronzului se constată o creștere a așezărilor umane pe văile principale ale râurilor. Defrișările consecutive agro-pastorale au început în perioada neolitică și s-au intensificat în perioada dacică (Giurcăneanu, 1988), fiind unul din factorii care au condus la crearea unui peisaj mozaicat, de păduri, intercalate de câmpuri și poieni.

Activitățile bio-culturale (agricultura și păstoritul) au fragmentat pădurea continuă probabil încă de la începutul perioadei medievale, aspect dovedit prin documentele din secolul XIV.

Ridicările topografice habsburgice sunt o sursă deosebit de importantă pentru a urmări evoluția și transformările peisajului natural - cultural al Țării Maramureșului. Analizând hărțile iosefine realizate în perioada 1763 - 1787 de cartografi Imperiului Habsburgic, reiese că pădurile ocupau o suprafață de aproximativ 70 - 75%. Din analiza acestor hărți se poate desluși existența pajiștilor alpine naturale în golul alpin din Munții Maramureșului și Rodnei. Ulterior acestea au fost mărite prin și pentru pășunat. Se remarcă și existența potecilor de legătură dintre poienile alpine și subalpine precum și a masivelor menționate cu principalele localități din Maramureș, nordul Transilvaniei și cu Bucovina.



Fig. 2 Zimbroslovele pe ridicarea topografică iosefină 1763 – 1787, direcțiile pe care înaintau defrișările sunt foarte bine reprezentate. Sursa: www.mapire.eu

Pădurile de luncă sunt însă cele care au resimțit cea mai puternică diminuare. Pe prima ridicare topografică iosefină se poate observa că pe cursul Izei, pădurile de luncă sunt complet defrișate, locul lor fiind ocupat în cea mai mare parte de terenuri arabile și pajiști, până la vărsarea în Tisa. Cele mai multe păduri de luncă se păstrează pe cursul Tisei. După cum ne sugerează harta, luncile râurilor au fost utilizate într-un mod complex în acest secol (**Error! Reference source not found.**).

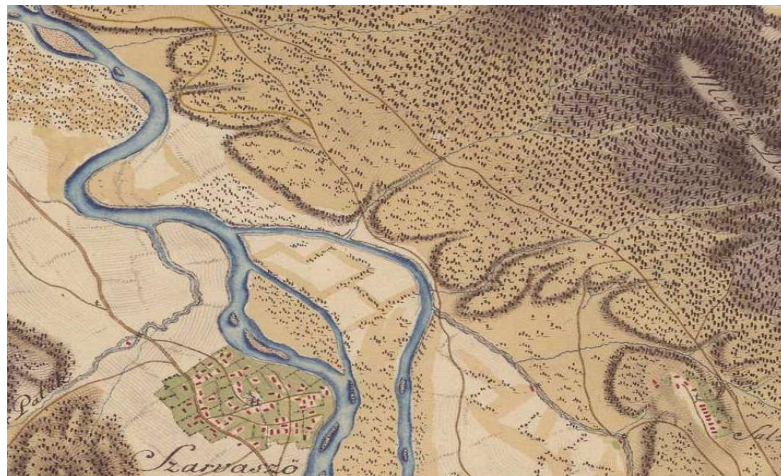


Fig. 3 Mlaștini, păduri de luncă, pajiști și terenuri arabile de-a lungul Tisei la Sarasău. Se observă că o parte din insulă este parcelată și folosită ca și fânață. Multe fânețe par a fi despărțite prin liziere de copaci. Sursa: www.mapire.eu

Reprezentarea cartografică a terenurilor arabile, situate în mare parte de-a lungul cursurilor de apă, corespunde documentelor din secolele XIV - XV. În bazinul Izei (Fig. 4), terenurile arabile sunt atât de numeroase încât au înlocuit complet pădurile de luncă.



Fig. 4 Terenuri arabile și dealuri terasate de-a lungul Izei, între Șieu și Cuhea (Bogdan Vodă). Majoritatea dealurilor sunt ocupate până la nivelul mijlociu de arături. Sursa: www.mapire.eu

Pe a doua ridicare topografică habsburgică din anii 1819-1869 (*Franzische Landesaufnahme*) se poate observa că denumirile topice sunt mult mai bogate, dar și o fragmentare mai accentuată a pădurii în zona de deal, unde sunt reprezentate numeroase pășuni și fânețe, alături de păduri. Deasemenea în zona montană apar numeroase poieni și preluci recente, de dimensiuni reduse, iar cele care existau deja pe materialul cartografic de la sfârșitul secolului trecut, se prezintă sub o formă puțin mai mare pe noua hartă. Pe această a doua ridicare topografică pădurea ocupă aproximativ 65-70% din suprafața comitatului Maramureș. Față de prima ridicare topografică, în cea de a doua, pădurea a regresat cu 5%, maxim 10%.

Geneza unui peisaj cultural se leagă în mod absolut de activitățile de subsistență ale comunităților umane care locuiesc un anumit teritoriu. Coevoluția și relația dinamică dintre sistemul natural și sistemul social, conduce la adaptări bioculturale ale comunităților umane.

CAPITOLUL IV

Cunoștințe ecologice tradiționale în comuna Ieud. O așezare străveche din Țara Maramureșului

4.1. Cadrul natural al comunei Ieud

În primul subcapitol al studiului de caz, este descris cadrul natural al comunei Ieud din punct de vedere geografic, geologic, botanic și zoologic.

4.2. Date istorice și demografice asupra vechimii așezării și a comunității

Comuna Ieud este una din cele mai vechi așezări din Țara Maramureșului, fiind atestată în veacul XIV, locuitorii așezării având un statut privilegiat (Popa, 1997). Sunt amintite unele aspecte legate de istoria comunității precum și importanța acesteia în alcătuirea cultural-politică a comitatului Maramureș de-a lungul timpului. Se realizează și o analiză demografică folosind datele existente în literatura științifică.

4.3. Caracterizarea antropo – fizică a populației

Din punct de vedere al tipului antropologic, populația satului Ieud este unitară cu cea a celorlalte sate învecinate (Dragomirești și Cuhea), dar în același timp este unitară cu structura antropologică a populațiilor din întreaga regiune a Maramureșului istoric (Știrbu și colab., 2004). Aceste caracteristici generale integrează tipul antropologic al populației din comuna Ieud în cadrul clasificărilor antropologice generale ale populației românești (Necrasov și colab., 1968).

4.4. Cunoștințele etnobotanice. Plantele și rolul lor în viața comunității locale

Cunoștințele etnobotanice sunt o parte integrantă a cunoștințelor ecologice tradiționale și denotă modul în care o populație se raportează la și folosește plantele din mediul înconjurător al acesteia. Cercetările etnobotanice prezintă o importanță deosebit pentru numeroase domenii ale cercetării științifice, precum: lingvistica, istorie culturală, farmacologie sau chiar economie.

Au fost cercetate cunoștințele despre plante a locuitorilor din comuna Ieud, atât în legătură cu numele vernacular folosit în localitate, dar și în legătură cu existența unor credințe ori superstiții, sau alte informații care pot fi considerate ca fiind de natură ecologică. Am făcut o distincție între plantele cultivate și cele din flora spontană, tocmai pentru a evidenția care plante din peisajul natural-cultural al comunei Ieud și al Țării Maramureșului le sunt cunoscute localnicilor. Factorul utilitar joacă desigur rolul cel mai important în cunoașterea plantelor.

Lexicul botanic local privitor la morfologia și organele plantelor este deosebit de bogat în conținut:

Bociulie - capsulă

Corci - are sensul de *mănunchi* sau de *tufă*, mai mulți lăstari sau tulpini care pornesc dintr-o singură rădăcină

Mursă - seva brută și seva elaborată a speciilor lemnoase

Oarzăn, oarzân - are înțelesul de timpuriu, o specie ale cărei fructe se coc mai timpuriu

Pițiană - frunză lanceolată, alungit lanceolată sau lat-lanceolată etc.

În trecut se cultivau aproximativ 30 de specii de plante alimentare (cu soiuri variate) și 8 specii de pomi fructiferi (de asemenea cu numeroase soiuri). Există o interdicție de a se tăia speciile de măr, păr și cireș sălbatic. Această interdicție se respectă chiar și astăzi, dar speciile în cauza se folosesc adesea ca și port-altoi. Nucul și prunul sunt folosiți în unele practici cu caracter dendrolatric.

Localnicii diferențiază până la nivelul de gen sau specie un număr de aproximativ 218 de plante vasculare, briofite și ferigi. La acestea se mai adaugă aproximativ 26 de nume locale pentru fungi. Numărul plantelor cunoscute poate fi mult mai mare. Majoritatea plantelor cultivate în grădini (*Paeonia* sp., *Ocimum basilicum*, *Vinca minor*, *Buxus sempervirens*, *Origanum majorana*, *Thuja* sp., etc.) sunt folosite cu caracter ritualic în cadrul unor ceremonii religioase și populare (esteticul și ritualicul nu sunt categorii separate).

Cele mai numeroase cunoștințele legate de ecologia plantelor, precum și de momentul oportun când trebuie cosite sau pășunate au fost deținute de către bărbați. Aceștia fiind cei care se ocupă cu precădere de creșterea animalelor, au avut și cele mai numeroase cunoștințe de

etnomedicină veterinară. În schimb femeile dețineau cele mai multe cunoștințe legate de plantele folosite în terapia umană, dar și despre cele cultivate ornamental sau alimentar (cereale, legume).

Unele plante din flora spontană se transplantau în grădinile cu flori ale gospodăriilor maramureșene: ghioceii (*Galanthus nivalis*), luștele (*Leucojum vernum*), brândușele (*Crocus vernus*), bulbucii (*Trollius eurpaues*), dar și rugul sfântat (*Rosa rubiginosa*).

Alte plante ocupă un loc mai deosebit în concepția despre lume (weltanschauung-ul) locuitorilor, deci implicit au un loc mai important în cultura și viața oamenilor. O astfel de specie este și bradul (*Abies alba*), iar dintre speciile ierboase amintim două plante opuse, busuiocul și mătrăguna. De aceste două plante se leagă unele obiceiuri de natură magică (nuditătea ritualică în timpul cultivării etc.), busuiocul fiind o plantă sfântă, iar mătrăguna fiind o plantă asociată cu vrăjitoria.

4.5. Cunoștințele etnozologice. Nomenclatura locală, clasificarea, percepția și credințele despre faună

Etnozoologia reprezintă studiul cunoștințelor și a importanței animalelor în culturile tradiționale. Aceasta include identificarea și clasificarea taxonilor, cunoștințe legate de biologie și etologie, distribuție, alături de folosința ca și sursă de hrană, medicinală (Stoicescu-Apostolache, 2003). Zoologia populară prin credințele și alte observații locale asupra animalelor și a comportamentului lor ne ilustrează implicit și anumite atitudini și percepții pe care o comunitate umană și le-a creat despre viețuitoarele din jurul ei. Unele credințe au rolul de a proteja o serie de specii, fapt care reprezintă un punct de plecare pentru viitoare demersuri de conservare a naturii.

Localnicii din comuna Ieud folosesc numeroase nume locale pentru speciile de animale din împrejurimile așezării, care sunt percepute până la nivel de specie și gen: 85 de nume locale pentru nevertebrate; 16 taxoni populari pentru pești; 9 pentru amfibieni; 10 nume pentru reptile; 57 pentru păsări; 36 nume vernaculare pentru mamifere

Localnicii încă dețin numeroase credințe și legende despre animale (mai ales despre lup și urs), dezvoltând chiar un sistem propriu de clasificare a acestora, care uneori corespunde unor clase sau ordine din sistemul lineean.

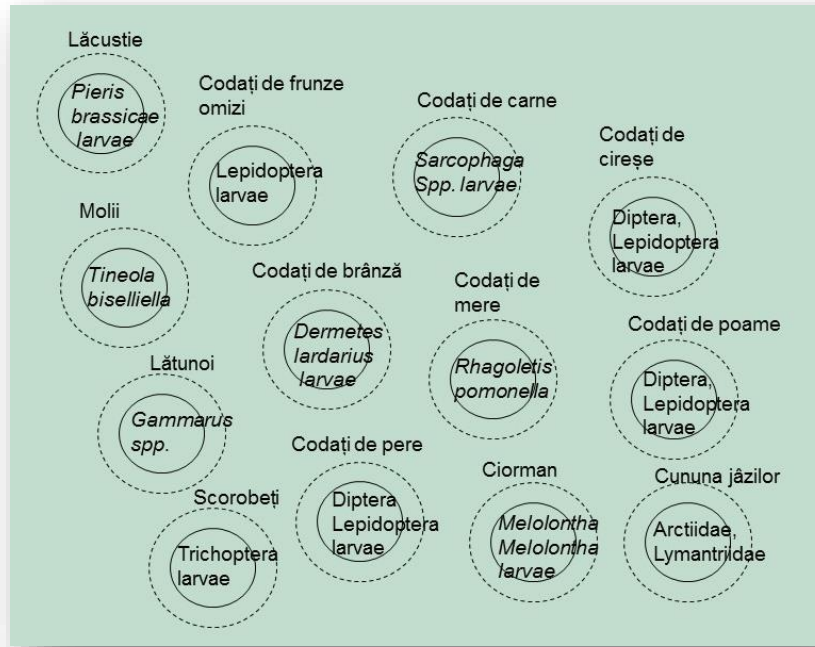


Fig. 5 Categoria taxonomică a codaților

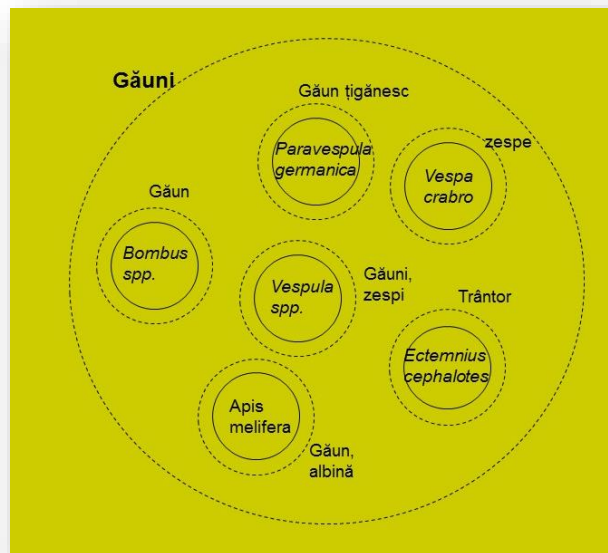


Fig. 6 Categoria taxonomică locală a găunilor.

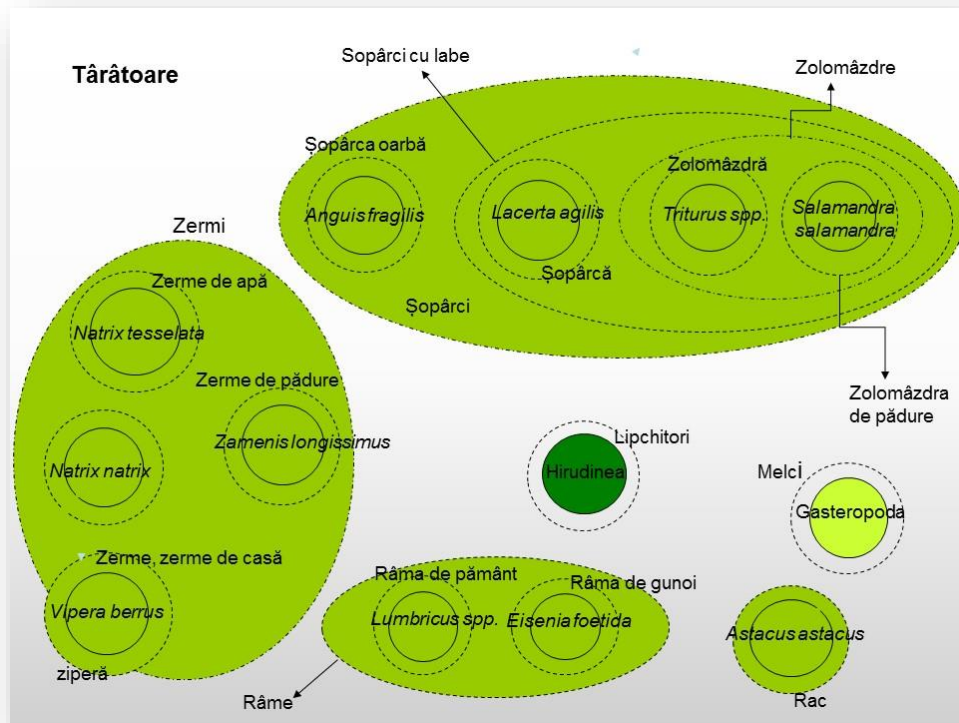


Fig. 7 Taxonul popular târătoare, conține în marea lui majoritate reptile, dar și batracieni, melci, raci și râme (familia Lumbricidae).

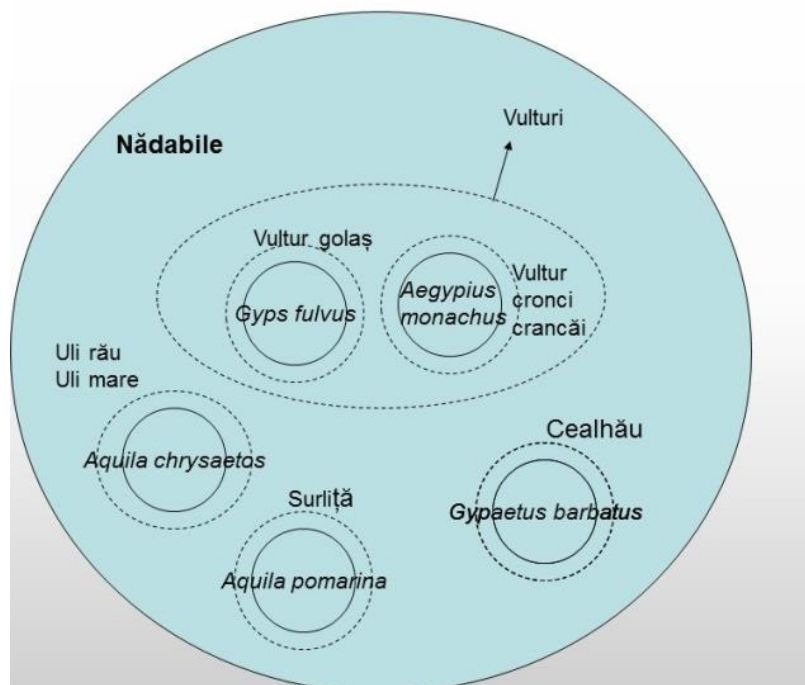


Fig. 8 Taxonul local nădabile, care include vulturii și acvilele

4.6. Gospodărirea tradițională a fânețelor

Fânețele, în mod curent, sunt printre cele mai importante ecosisteme secundare de pe continentul European din punct de vedere al conservării biodiversității (Dahlström și colab., 2013). Fânețele și fânul, ca resursă bioculturală pe teritoriul Maramureșului, sunt de o îndelungată tradiție istorică. Chiar de la apariția primelor documente referitoare la Maramureș din secolul XIV, în acestea sunt amintite și fânețe alături de terenuri arabile, păduri și pășuni de joasă altitudine. Fânul și fânețele reprezintă o strategie umană adaptativă, deosebit de importantă în asigurarea și dezvoltarea creșterii animalelor.

Importanța deosebită a acestei resurse a condus comunitatea locală să dezvolte pe lângă cunoștințele și tehnicile tradiționale referitoare la recoltarea fânului, un sistem complex de categorisire a acestuia în funcție de diferiți factori ecologici. Acești factori ecologici sunt: origine topografică și relief (fân de grădină, fân de șesuri, fân de deal, fân de mociră, fân de moină, fân de prelucă denumit și fân de pădure), în funcție de expoziția terenului (fân de față și fân de dos), în funcție specia dominantă sau structura speciilor dominante (fân săc, fân dulce, fân frunzos, fân slab, clovery hay, nardus hay, fân rogojânos, fân lăptucos, fân bățos).

Cosirea fânețelor se realizează în funcție de cele trei sectoare bio-economice în care este împărțit hotarul satului, dar și în funcție de fenofaza vegetației din aceste sectoare (mejde). Astfel fânul cultivat (*sămănătura*), dar și fânul de prin grădini se cosește uneori chiar în luna mai, în jurul satului (mejdele de jos) până la *Sânziene* (24 iunie) sau până în *postul lui Sân-Petru* (29 iunie). În jurul sărbătorii de Sân-Ilii (20 iulie) se cosește al doilea sector (mejdele de mijloc), iar începând cu 1 august, are loc cosirea fânețelor în cel de-al treilea sector (mejdele de sus). Cosirea fânețelor se mai realiza și după o atentă monitorizare a clocoticiului (*Rhinanthus minor*).

Pentru a asigura o productivitate ridicată a fânețelor, atât de necesare în economia agro-silvo-pastorală a comunității din Ieud, au fost elaborate o serie de practici pentru întreținerea și gospodărirea acestora (Tabel 9).

Tabel 9. Calendarul practicilor tradiționale de gospodărire a fânețelor

Luna	Ian	Feb	Mar	Apr	Mai	Iun	Iul	Aug	Sep	Oct	Nov	Dec
Activități:	Împrăștierea gunoiului	Curățatul ierburilor	grăpat/gunoit		Cosirea terenurilor joase	Cosirea terenurilor arabile, fânețe joase altitudini)	Cosirea fânețelor de lângă sat (terenuri arabile, fânețe joase altitudini)	Cosirea fânețelor de la de mijloc sus (zona de deluroasă cu păduri secundare)	Cosirea fânețelor de le de mejdele de sus	Cosirea fânețelor de le de mejdele de sus	Îngrădirea clăilor de fân, pregătiri pentru iernat	
		pășunare			pășunare		pășunare					pășunare
		Pârjoluri (nu este o practică generală, sporadică și percepută negativ)										

Localnicii practică și o serie de măsuri care au ca și scop îmbunătățirea calității vegetației de pe fânețe. Pe lângă împrăștierea de gunoi de grajd, se mai practică și împrăștierea de stroh, adică de semințe de fân pe fânețele cu productivitate scăzută sau pe terenuri erodate. Deasemenea sunt combătute unele specii care se comportă invaziv pe fânețe precum *ferega de*

câmp (*Pteridium aquilinum*) prin cosire, smurgere cu mâna sau lovirea vârfurilor cu un băț primăvara. Dar și specii precum salcâmul sau mușchii (Bryophita) care acoperă vegetația (prin tasarea terenului de către ierbivorele domestice). Incendierea (pârjolul) vegetației bătrâne pe timpul primăverii este o practică evitată de către comunitate, susținând că aceasta conduce la degradarea pajiștilor.

4.7. Interdependența dintre agricultură și păstorit. Sistemul celor trei mejde

Aceleași documente din secolul XIV amintesc despre existența terenurilor arabile în cadrul hotarului sătesc al așezării Ieud. Agricultură a fost foarte larg practică în trecut, fiind o ocupație complementară și interdependentă păstoritului în satul tradițional românesc, dar mai ales în cel așezat în zona de munte. Agro-terasele care urcă pe dealurile din jurul satului până la altitudini de 1 000 m sunt o dovadă directă asupra extensiunii pe care cultura cerealelor a avut-o în comuna Ieud. Ridicările topografice habsburgice sunt o altă sursă de informații privind agricultura.

Cele mai detaliate informații privitoare la agricultură și celelalte ocupații care asigurau subzistența comunității ne parvin însă din analiza hărții cadastrale din secolul XIX. Aceasta este sursă deosebit de importantă în legătură cu istoria peisajului comunei Ieud (Fig. 9).

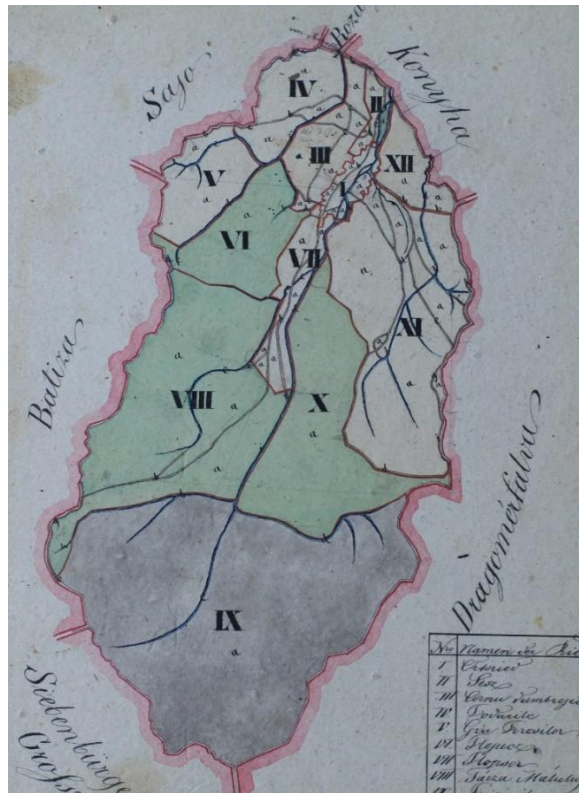


Fig. 9 Modul de utilizare a terenurilor din comuna Ieud, după harta cadastrală din 1863. Sursa: Arhivele Naționale Maramureș

În prezent datorită transformărilor socio-economice prin care trece comunitatea, cultivarea pământului s-a redus drastic. Localnicii au abandonat complet culturile de cereale. Marea majoritate a pământurilor arabile au fost transformate în fânețe semănate cu trifoi, lucernă, sau ghizdei sau în fânețe naturale. Conform datelor (blocurile fizice) obținute de la Agenția de Plăți și Intervenție pentru Agricultură București, pentru comuna Ieud s-a realizat și o hartă a repartiției spațiale a categoriilor de folosință a terenurilor (Fig. 10).

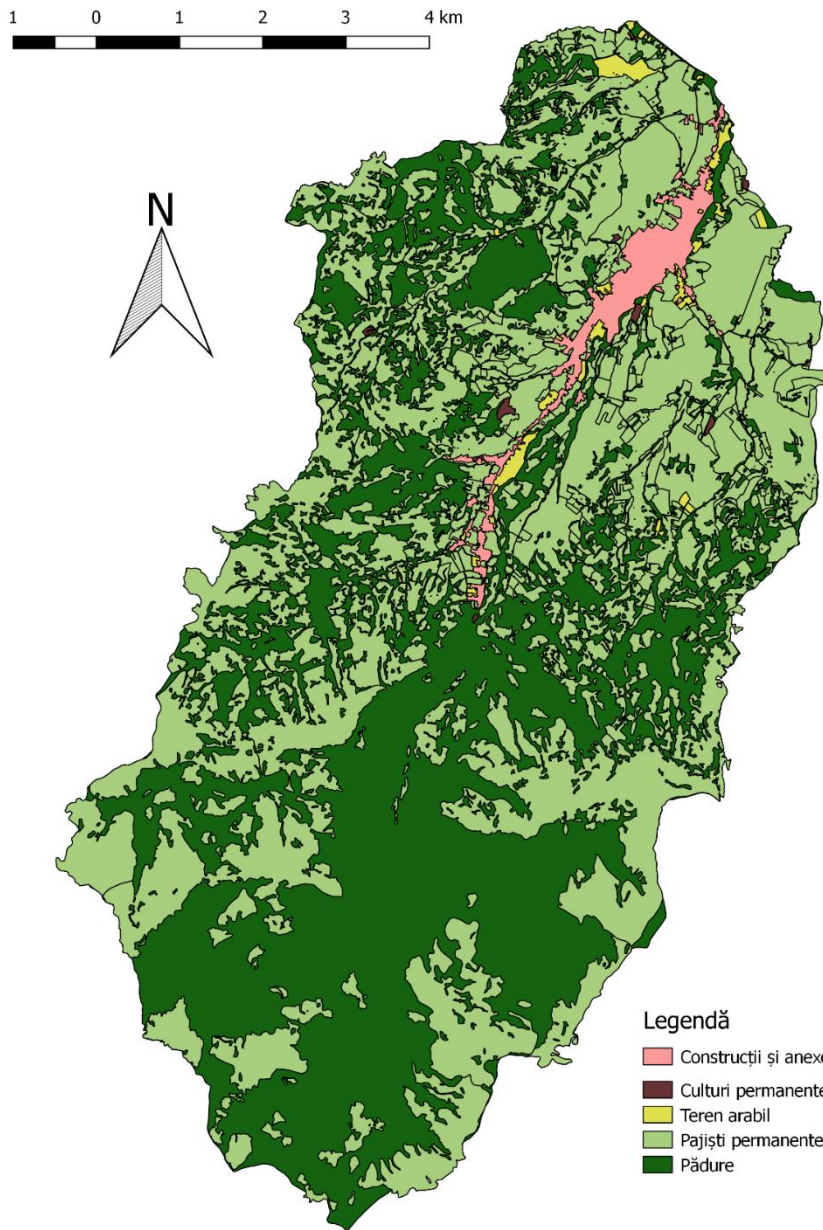


Fig. 10 Repartiția spațială a categoriilor de folosință a terenurilor în comuna Ieud, în prezent. Harta a fost realizată de către Sabin Belu. Sursa: APIA București.

Semănăturile de primăvară se făcea în mod obligatoriu de către întreaga comunitate în intervalul 15 aprilie - 10 mai. Cunoștințele ecologice tradiționale privitoare la cultura pământului și perioadele optime de realizare a acestora sunt foarte detaliate (momentul optim de realizare, semne meteorologice, tipuri de sol percepute etc.). A fost surprinsă și existența unor practici mai puțin obișnuite privitoare la agricultură în trecut nu prea îndepărtat. Astfel, grădinile din jurul caselor se cultivau doar în momentul în care era lună plină. Iar în perioada dintre Sămbăta lui Lazăr și Săptămâna Patimilor, denumită local

Săptămâna Floriilor era interzisă cultivarea plantelor alimentantare, fiind voie a se cultiva doar plante ornamentale.

Păstoritul pendulator

Alături de agricultură, păstoritul se realiza după o împărțire a hotarului în trei sectoare bio-economice distincte. În prezent acest sistem devălmaș (al celor trei mejde) este în plină dezintegrare datorită descreșterii alarmante a numărului de animale deținute de către localnici. Cunoștințele ecologice din spatele acestei activități tradiționale sunt deosebit de bogate. Păstorii cunosc numeroase plante și asociații vegetale care cresc producția de lapte a animalelor. Desemenea păstorii practică o rotație a pășunilor montane, pentru a permite refacerea covorului vegetal. Unele măsuri precum pășunarea animalelor în pădure de dimineața până la ora 12:00, activitate care se practica în trecut, avea ca și scop evitarea tasării pajiștei dimineața când covorul vegetal era umed. Un moment crucial în desfășurarea păstoritului în Maramureș se leagă de obiceiul denumit ca și *Ruptul sterpelor*, moment care marca pregătirea pentru urcarea animalelor în munte și se separau oile cu lapte de cel sterpe. Cu ocazia acestui obicei se desfășurau numeroase ritualuri magice cu caracter apotropaic dar și rugăciuni creștine oficiate de către preot.

Păstoritul animalelor în comuna Ieud este clasificat de către etnografii ca fiind *păstorit în zona fânețelor cu stâna în munte* (Vuia, 1964) sau *păstorit cu pendulare dublă* (Idu, 1999) și care implică patru mari etape în funcție de cele patru anotimpuri.

- *Primăvara* este prima etapă, care se realizează pe teritoriul comunei, pășunându-se în comun toate cele trei limite, alternativ, dar în comun de către toată comunitatea. Se pășunează fiecare teren din hotar, indiferent de proprietar. Proprietarii cultivau cerealele mai în vreme, aveau obligația ca să îngrădească ei înșiși acele terenuri.

– *Văratul* – se realiza în trecut înafara hotarului satului. Pentru aceasta se pleca la munte, la *închiderea hotarului*, cea ce presupunea o deplasare a animalelor pe o distanță de 30-50 de km, în funcție de munții aleși (Munții Rodnei sau Munții Maramureșului). Păstorii ajunși în munte pășunau locurile închiriate în acest scop de la diferiții proprietari.

– *Tomnatul* – în data de 14 septembrie (Ziua Crucii) este data tradițională în care are loc părăsirea munților și reîntoarcerea turmelor de animale în cadrul hotarului sătesc. Ajunse în

hotarul sătesc turmele de animale erau urcate le *mejdele de sus*. Acolo se pășunau acele terenuri de pe care fânul era deja recoltat și clăile de fân erau făcute. De la mejdele de sus se pășuna descendent până în vatra satului, de unde se recoltaseră toate plantele cultivate dar și fânul. Astfel se pășunau iarăși în comun toate cele trei trepte ale hotarului. La Sânt-Medru (26 octombrie) avea loc plata păcurarilor (*să însâmbrează răii*), după care boteiele se desfăceau.

– *Iernatul* – reprezintă ultima etapă, dar probabil și cea mai importantă a activității tradiționale de creștere a animalelor. Aceasta consta mai ales în hrănirea cu fân a animalelor pe toată durata iernii. După desfacerea stânelor fiecare proprietar își ierna oile și caprele sub cerul liber, în cadrul gospodăriilor sau în hotarul satului unde se instalau colibe, fie individual fie în asociere cu alți localnici (Fig. 11).



Fig. 11 Iernarea oilor sub cerul liber în comuna Ieud. Împrăștierea fânului pe teren pentru a hrăni oile, se numește turiște sau pă turiș.

4.8. Cunoștințe ecologice tradiționale despre păduri. Percepția și folosința speciilor lemnoase

Ca și pentru restul populației românești, pădurea a jucat o deosebit de mare importanță în viața materială și spirituală a comunității din Ieud.

Ridicările topografice habsburgice ne oferă importante informații despre extinderea teritorială a pădurii acum 300 de ani în comuna Ieud. Astfel pe prima ridicare topografică iosefină (1763-1787) se poate observa că cea mai mare parte a teritoriului satului este ocupat de păduri, aproximativ 70-75%. Pe a doua ridicare topografică habsburgică (1806-1869) suprafața pădurilor se micșorează mai accentuat, suprafața totală a pădurilor fiind undeva în jurul procentului de 50-60%.

Cele mai importante informații asupra extinderii teritoriale a pădurii, a speciilor dominante, a utilizării complexe dar și asupra vârstei și a stadiului succesional se pot extrage de pe harta cadastrală din 1863, aflată la Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Maramureș. Pe această hartă se poate observa că la data respectivă pădurile de foioase erau mult mai extinse față de rășinoase, iar pădurea compozesorală de la *mejdele de sus*, avea o extindere mai mare decât în prezent, prelușile (adică poienile de dimensiuni mai reduse și adesea complet înconjurate de pădure) nefiind atât de extinse și numeroase (Fig. 12).

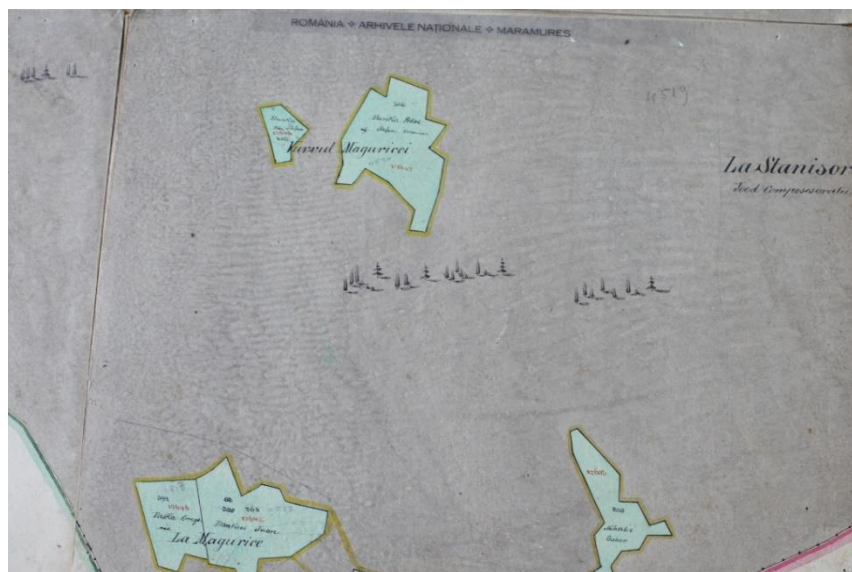


Fig. 12 Vârful Stănișoare (1254 m) pe harta cadastrală din 1863, din care se poate observa că la acea dată speciile foioase (cel mai probabil fagul) erau mai bine reprezentate față de cele rășinoase în partea de S-V a hotarului. Prelucile (proprietăți private).
Sursa: Arhivele Naționale Maramureș.

Pădurea în concepția locuitorilor comunei Ieud este un ecosistem deosebit de important din punct de vedere economic, care este clasificat în funcție de structură și vârstă în câteva tipuri de bază: codru, pădurea mare, pădure ridicată, sprânceană de pădure, huceag, zmidă etc.

Serviciile ecosistemice oferite de către pădure comunității sunt deasemenea conștientizate (pajiștile secundare cele mai valoroase ale localnicilor se află în apropierea pădurilor). În același timp localnicii folosea o exploatare selectivă a speciilor lemnoase în funcție de nevoile gospodărești. Numeroasele specii lemnoase sunt tăiate pentru întrebuințări meșteșugărești specifice (carpenul pentru cozi de secure, paltinul pentru coveți etc.). Chiar și ca lemne de foc sunt preferate anumite specii (salcâmul, arinul negru) sau specii aflate într-un anumit stadiu fenologic (lemn de *turș* – fag tânăr, fagul de pe teren cu expoziție nordică denumit *fag roșu* etc.).

Bradul (*Abies alba*) este folosit într-o serie de obiceiuri locale cu caracter sacru (la *Ruptul sterpelor*) (Fig. 60), iar vârful lui este perceput ca fiind o cruce. Bradul, fagul și alunul sunt speciile lemnoase hiperdiferențiate în raport cu sistemul lineean de clasificare, fapt care denotă importanța lor pentru comunitate.

Fenofaza bradului și a molidului denotă importanța și specializarea comunității

în construcția caselor cu aceste specii (zmidă - buhaș- buhaș mare - de corni - de lețuri - de lemn). Pentru fenofaza fagului localnicii folosesc 4 termeni diferiți: turș, turșalău, fagău, fag. Alunul este perceput ca fiind *oarzăn* (cu alune mai timpurii, mai mari și de culoare mai roșietică) și alun obișnuit.

Fig. 13 Bradul împodobit cu flori și colaci este poziționat în fața strungii, care la rândul ei este împodobită.



Noțiunea ecotipului este deasemenea prezentă în cadrul comunității unde iarăși se poate constata o hiperdiferențiere a speciilor. Aceste criterii ecologice sunt: *fața* – expoziția sudică (pădure de față, *fag alb* etc.); *dosul* – expoziția nordică (*fag roșu*); *câmpul* – teren deschis indiferent de forma de relief (brad de câmp, buhaș de câmp, fag de câmp etc.); *lemn de vârv* sau *de deal*; *lemn de la poala muntelui* și *lemn de mociră* (frasân de mociră etc.).

În trecut lemnele de construcție se exploatau doar în perioada 6 august (Schimbarea la Față) 25 martie (Buna Vestire) când nu mai circula seva în ele după credința locală. Iar tăierea acestor lemne se realiza doar pe perioadele cu lună plină și obligatoriu în zile de post (miercurea și vinerea). Cunoștințele ecologice privitoare la pădure sunt cele mai puțin afectate de procesul de erodare, deoarece numeroși localnici încă lucrează sezonier în exploatarea și prelucrarea lemnului.

Concluzii

Comunitatea din Ieud încă deține un bogat tezaur de cunoștințe, practici, credințe și legende privitoare la mediul înconjurător. Activitățile de subzistență (agricultura, păstoritul și lucrul la pădure) ale acestei comunități se desfășoară încă după anumite credințe, prescripții și reguli comunitare care reprezintă de fapt cunoștințele ecologice tradiționale ale comunității.

1.1 Etnobotanica:

Localnicii diferențiază până la nivelul de gen sau specie un număr de aproximativ 218 de plante vasculare, briofite și ferigi. La acestea se mai adaugă aproximativ 26 de nume locale pentru fungi. În trecut se cultivau aproximativ 30 de specii de plante alimentare (cu soiuri variate) și 8 specii de pomi fructiferi (de asemenea cu numeroase soiuri).

Comunitatea din Ieud încă folosește numeroase plante din flora spontană pentru valoarea furajeră, economică, medicinală sau chiar supranaturală (brad, mătrăgună). Sunt distinse chiar unele asociații vegetale (mănunțuș, iarbă căiască etc.) sau vegetație specifică unor habitate (săhelburi, mociră etc.). Apreciem că fenomenul de erodare a cunoștințelor populare privitoare la plantele din mediul geografic al comunei Ieud este încă la începuturi.

1.2. Percepția faunei:

Localnicii din comuna Ieud au un bogat vocabular de nume vernaculare privitoare la fauna Maramureșului. Sunt prezente numeroase credințe și legende despre animale (mai ales despre lup și urs), dezvoltând chiar un sistem propriu de clasificare a acestora, care uneori corespund unor clase sau ordine din sistemul linean. Acești taxoni populari sunt: codați (larve), cosași (ordinul Orthoptera), fluturi (Lepidoptera, Odonata), găuni (ordinul Hymenoptera), găze (clasa Insecta), gonge (majoritatea Coleoptera, dar și familiile Dermaptera și Gryllidae), pești

(Nanoîncrengătura Pisces), târâtoare (clasa Reptilia, Amphibia etc.), păsări (clasa Aves), nădabile (genurile Gypaetus, Gyps, Aquila, Aegyptius), gădiganii (Rodentia, Chiroptera, Arachnida etc.), dihăanii (Mammalia), siară (*Canis lupus*, *Ursus arctos*).

2. Agricultura, gospodărirea fânețelor, creșterea animalelor și lucrul la pădure

Aceste patru sisteme tradiționale de gospodărire a resurselor reprezintă practic al doilea nivel al cunoștințelor ecologice tradiționale, prin care se realizează subzistența comunității.

Agricultura și păstoritul se realizau după o împărțire a hotarului în trei sectoare bio-economice distincte. În prezent acest sistem devălmaș (al celor trei mejde) este în plină dezintegrare datorită descreșterii alarmante a numărului de animale deținute de către localnici. Localnicii au abandonat complet cultivarea de porumb, orz, ovăz, hrișcă, grâu, secară. În trecut terenurile semănate cu cereale urcau până la altitudini de peste 1000 m.

Păstoritul este obiectul a numeroase reguli comunitare care hotărăsc locurile și perioadele în care au loc deplasările turmelor. Oile se scoteau să pășuneze în primul sector bio-economic al hotarului (mejdele de jos) la primele semne ale sosirii primăverii (*de când cântă cucu, de când dă colțu' ierbii*). Acest sector corespundea terenurilor agricole din jurul satului. De la data de 23 aprilie (Sân-Giorz), toate animalele erau obligatoriu urcate în al doilea sector bio-economic (mejdele de jos). După o staționare de 3-4 săptămâni, toate animalele erau urcate la mejdele de sus (peste 1000 m altitudine), unde staționau 2-3 săptămâni. Până la sărbătoarea Rusaliilor (16 iunie) toate animalele părăseau hotarul așezării și se instalau la stâna din munte, de unde coborau în data de 14 septembrie (Ziua Crucii). Datorită scăderii alarmante a numărului de animale, în prezent animalele vărează în hotarul așezării la altitudini de peste 1 000 m (mejdele de sus).

Agricultura și păstoritul se desfășurau în funcție de anumite reguli impuse de către comunitate, reprezentând practic o supraviețuire târzie a unei devălmășii.

Practicile și cunoștințele ecologice tradiționale legate de gospodărirea fânețelor și recoltarea fânului sunt numeroase și încă folosite în comuna Ieud. Vegetația este cosită doar după o atentă monitorizare a fenofazei speciei *Rhinanthus minor*. Localnicii încă folosesc numeroase practici pentru menținerea și îmbunătățirea calității fânețelor: sunt evitate îngrășămintele artificiale și incendiara vegetației. Pentru a crește calitatea vegetației se împrăștie gunoi de grajd pe fânețe, dar sunt îndepărtate mușuroaiele și plantele nedorite (lăstarii arbuștilor,

Pteridium aquilinum, mușchii etc.). O practică deosebit de importantă este împrăștierea de semințe de fân (stroh) primăvara, după ploii pe fânețe sau pe terenuri erodate.

Practicile de recoltare a fânului dar și cele de menținere și îmbunătățire a calității fânețelor sunt deosebit de importante în conservarea biodiversității remarcabile, atât în privința plantelor ierboase cât și a nevertebratelor periclitare la nivel regional.

Pădurea și speciile lemnoase sunt deasemenea foarte importante în viața economică și spirituală a localnicilor. Aceștia cunosc foarte bine speciile lemnoase și diferențiază diferite tipuri de păduri în funcție de extindere teritorială, vârstă și structură (codru, pădurea mare, pădure ridicată, sprânceană de pădure, huceag etc.). Serviciile ecosistemice oferite de către pădure comunității sunt deasemenea conștientizate, dar în același timp folosesc o exploatare selectivă speciilor lemnoase în funcție de nevoile gospodărești. Bradul (*Abies alba*) este folosit într-o serie de obiceiuri locale cu caracter sacru. Noțiunea ecotipului este deasemenea prezentă în cadrul comunității, dar în același timp s-a observat o hiperdiferențiere a speciilor importante pentru comunitate (brad, fag, alun). Cunoștințele ecologice privitoare la pădure sunt cele mai puțin afectate de procesul de erodare, deoarece numeroși localnici încă lucrează sezonier în exploatarea și prelucrarea lemnului.

3. Universul conceptual al comunității

Dihotomia dintre mediul înconjurător și cultura umană, postulată în societatea tehnologică contemporană, este inexistentă la nivelul culturii tradiționale a locuitorilor din comuna Ieud. Sărbătorile religioase transcend limitele difuze dintre societatea umană și natură: Schimbarea la Față (6 august) este începutul toamnei fiindcă se schimbă fața frunzei. De Bobotează (6 ianuarie) se sfințesc apele curgătoare, iar de Rusalii (16 iunie) se sfințește țarina (reprezentată de o pajiște) etc.

Comuna Ieud alături de alte așezări din Țara Maramureșului este puternic afectată de migrația populației în Europa de Vest, fenomen care conduce la o sistare în transmiterea cunoștințelor străvechi despre natură de la o generație la alta, dar și la abandonul a numeroase practici tradiționale cu rol în conservarea biodiversității remarcabile a peisajelor natural – cultural.

Bibliografie selectivă

Izvoare inedite

Serviciul Județean Maramureș al Arhivelor Naționale

Fond prefectura județului Maramureș. Hărți cadastrale, Ieud, dosar 8 (sec. 1-19): Satu Joudu in Ungaria. Comitatul Maramuresiu. Deregatoria de contribuțiune Viseulu de susu 1863.

Lucrări speciale și generale

Akeroyd JN, Page JN. 2011, Conservation of High Nature Values (HNV) grassland in farmed landscape in Transylvania, Romania. *Contribuții Botanice XLVI*, 57-71.

Ardelean L. 2012, Istoria economică și socială a Maramureșului între 1600 și 1700. Editura Ethnologica, Baia Mare.

Ardelean G, Beres I. 2000, Fauna de vertebrate a Maramureșului. Editura Dacia, Cluj – Napoca.

Antipa G. 1909, Fauna ichtiologică a României. Institutul de Arte Grafice „Carol Gobl”, București.

Antipa G. 1916, Pescăria și pescuitul în România. Socec & Comp, C. Sfetea, Pavel Suru. București.

Babai D, Molnár Z. 2014, Small-scale traditional management of highly species-rich grasslands in the Carpathians. *Agriculture, Ecosystems and Environment* 182, 123–130.

Barcan L. 2008, Relația om – arbore în cultura orală – tradițională. *Buridava* 6, 192-202.

Berkes F, Feeny D, McCay BJ, Acheson JM. 1989, The benefits of the commons. *Nature* 340, 91-93.

Berkes F, Colding J, Folke C. 2003, Navigating social - ecological systems. Building resilience for complexity and change. Cambridge University Press.

Berkes F. 2008, Sacred Ecology. 2nd edition. Abingdon: Routledge.

- Berlin B. 1992, Ethnobiological classification. Principles of categorisation of plants and animals in traditional societies. Princeton University Press, Princeton.
- Bocșe M. 1982, Elemente de știință populară românească. În: Istoria gândirii și a creației științifice și tehnice românești I. Redacția : Ștefan Pascu. Editura Academiei R. S. R., 119-168.
- Borza A. 1960, Florile din grădina mea. Editura Științifică. București.
- Borza A. 1968, Dicționar etnobotanic. Editura Academiei R.S.R.
- Boșcaiu N. 1973, Doine și endemite. *Făclia. Supliment duminical*, 23 septembrie, p. 1
- Boșcaiu N. 1978, Un precursor al etnobotanicii românești în lumina ecologiei culturale: Simion Manguica, *Banatica*, 117-122.
- Butură V. 2011, Studii și cercetări de etnobotanică românească. Editura Fundației pentru Studii Europene. Cluj – Napoca.
- Collingwood RG. 2012, Ideea de natură – O istorie a gândirii cosmologice europene. Editura Herald. București.
- Cristea V, Denayer S. 2004, De la biodiversitate la OGM-uri? Editura Eikon, Cluj – Napoca.
- Dahlström A, Iuga AM, Lennartsson T. 2013, Managing biodiversity rich hay meadows in the EU: a comparison of Swedish and Romanian grasslands. *Environmental Conservation* 40, 194-205.
- Emanuelsson U. 2009, The rural landscapes of Europe: how man has shaped European nature. Formas, Stockholm.
- Filipașcu A. 1940, Istoria Maramureșului. Tipografia ziarului „Universul”, București.
- Filipașcu A. 1981, Expediții la noi acasă. Editura Dacia, Cluj - Napoca.
- Filipașcu A. 2005, Maramureșul, așa cum îl cunosc eu. Editura Limes, Cluj - Napoca.
- Fotea M. 1987, Simeon Florea Marian folclorist și etnograf. Editura Minerva, București.
- Hartel T, Craioveanu C, Réti KO. 2016, Tree hay as a source of economic resilience in traditional social-ecological systems from Transylvania. *Martor* 21: 53-64.
- Hunn E. 2011, Ethnzoology. În: Anderson EN, Pearsall D, Hunn E, Turner N.(eds), Ethnobiology. Wiley-Blackwell, Hoboken, NJ, p. 83-96.

- Iacob M, Stoicescu-Apostolache Z. 1981, Etnobiologia româneacă, retrospectivă și perspectivă. Coordonate interdisciplinare. *Revista Muzeu și Monumente. Seria Muzeem*10, 50-53.
- Ilieș G. 2007, Țara Maramureșului: studiu de geografie regională. Presa Universitară Clujeană, Cluj – Napoca.
- Ilieș M, Ilieș G, Hotea M. 2013, Țara Maramureșului. Atlas Geografic. Presa Universitară Clujeană.
- Idu DP. 1997, Agricultură, pădure și toponimie. *Studia Universitatis Babeș – Bolyai. Geographia*, **XLII(1-2)**: 232-235.
- Idu DP. 1999, Om și natura in Carpații Maramureșului și ai Bucovinei. Napoca Star, Cluj – Napoca.
- Ivașcu C, Rakosy L. 2015, Baulks, cultural heritage elements as ecological corridors in some traditional Romanian landscapes. *Studia Universitatis Babeș – Bolyai, Biologia* **LX(1)**: 137-153.
- Ivașcu C, Rakosy L. 2016, Biocultural adaptations and traditional ecological knowledge in a historical village from Maramureș land, Romania. În: Marie Roué and Zsolt Molnár (eds.). *Knowing our Lands and Resources: Indigenous and Local Knowledge of Biodiversity and Ecosystem Services in Europe and Central Asia. Knowledges of Nature 9*. UNESCO, Paris.
- Ivașcu CM, Öllerer K, Rakosy L. 2016, The Traditional of Hay and Hay – Meadow Management in a Historical Village from Maramureș County, Romania”. *Martor* 21, 39-51.
- Iuga A. 2016, Intangible hay heritage in Șurdești. *Martor* 21, 67-84.
- Iuga G. 1936, Spicuri din viața composesoratelor din Maramureș, Tipografia Hermes Sighet.
- Johansen L, Lennartsson T, Westin A, Iuga A, Ivașcu CM, Kallioniemi E, When S. 2017, The effect of mowing time on flower resources for pollinators in semi-natural hay meadows of high nature value. *Grassland Science in Europe* 22, 342-347.
- Johansen L, Lennartsson T, Westin A, Iuga A, Ivașcu CM, Kallioniemi E, When S. 2018, Traditional semi-natural grassland management with heterogeneous mowing times enhances flower resources for pollinators in farmed landscapes. 5th European Congress of Conservation Biology. DOI: 10.17011/conference/eccb2018/108127
- Kligman G, Verdery K. 2015, Țăranii sub asediu. Colectivizarea agriculturii agriculturii în România (1949 – 1962). Polirom, București.
- Marian FS. 1883, Ornitologia poporană română. Vol. 1-2. Tipografia R. Eckhardt, Cernăuți.

- Marian FS. 1903, Insectele în limba, credințele și obiceiurile românilor: studiu folkloristic. Institutul de Arte Grafice "Carol Göbl", București.
- Marian FS. 2008-2010, Botanica poporană română. Vol. 1 – 3. Editura Mușatinii, Suceava. Editura Academiei Române.
- Mehedinți S. 1999, Civilizație și cultură. Concepte, definiții, rezonanțe. Editura Trei.
- Mehedinți S. 2006a, Etnografie. Curs ținut în anul 1935 – 1936. Ediția a 2-a. Editura Terra, Focșani.
- Menzies C. Butler C. 2006, Introduction. Understanding ecological knowledge. În: Traditional ecological knowledge and natural resource management, Menzies C. (Ed.). University of Nebraska Press: 1-17.
- Menzies C. 2006, Ecological knowledge, subsistence and livelihood practices. The case of the pine mushroom harvest in Northwestern British Columbia. În: Traditional ecological knowledge and natural resource management, Menzies C. (Ed.). University of Nebraska Press: 87-104.
- Nolan MJ, Turner JM. 2011, Ethnobotany: The study of people – plant relationships. În: Anderson EN, Pearsall D, Hunn E, Turner N.(eds), Ethnobiology. Wiley-Blackwell, Hoboken, NJ, p. 133-147.
- Steward JS. 2006, The concept and method of Cultural Ecology. În: The environment in Anthropology : A reader in Ecology, Culture and Sustainable Living. Haenn N, Wilk RR. (Eds.). New York University Press, p. 5-9.
- Sutton MQ, Anderson EN. 2010, Introduction to cultural ecology, second edition, AltaMira Press.
- Svanberg I, Łuczaj L, Pardo-De-Santayana M, Pieroni A. 2011, History and current trends of ethnobiological research in Europe. În: Ethnobiology. Anderson EN, Pearsall D, Hunn E, Turner N.(eds). Wiley-Blackwell, Hoboken, NJ, p. 191-212.
- Svanberg I, Łuczaj L. 2014, Pioneers in European Ethnobiology. Uppsala University.